

Грошовий ринок та ринок капіталів.

1. Сутність та структура грошового ринку.
2. Обліковий ринок і його особливості.
3. Міжбанківський ринок та операції, які здійснюються на ньому.
4. Основи організації ринку капіталів.

Грошовий ринок у ринковій економіці — це система грошових відносин на фінансовому ринку, яку формують банківські та спеціальні фінансово-кредитні інститути, що забезпечують функціонування грошових ресурсів країни, їх постійне переміщення під впливом законів попиту та пропозиції.

Така передача грошей здійснюється:

- у формі прямої позички під зобов'язання повернути кошти у встановлений строк;
- у формі купівлі особливих фінансових інструментів (акцій, облігацій, депозитних сертифікатів, векселів тощо) і її лише умовно можна назвати купівлею чи продажем. Ця умовність визначається тим, що власник грошей (продавець) при передачі їх своєму контрагенту, не втрачає права власності на них (а тільки право розпоряджатися ними) і може повернути їх у своє розпорядження на заздалегідь визначених умовах.

Гроші як абсолютно ліквідний актив визначають певні особливості грошового ринку:

- ❖ по-перше, купівля-продаж грошей відбувається лише тоді, коли вони є вільні у наявності в одних суб'єктів і появилася потреба у них в інших;
- ❖ по-друге, взаємозв'язок «товар-гроші» відбувається умовно у формі позички під зобов'язання повернути кошти у встановлений строк або у вигляді купівлі фінансових інструментів (облігацій, акцій, векселів, депозитних сертифікатів);
- ❖ по-третє, внаслідок купівлі-продажу грошей їх власник (продавець грошей) не втрачає права власності на них, а добровільно передає право розпорядження ними покупцеві лише на заздалегідь визначених умовах;
- ❖ по-четверте, у момент продажу грошей продавець не отримує еквівалента, а покупець - відповідного права власності;
- ❖ по-п'яте, на грошовому ринку гроші передаються власниками у чуже розпорядження прямо, а не в обмін на товари.

Об'єктом грошового ринку є тимчасово чи постійно вільні грошові кошти, власники яких пропонують їх на ринку для одержання додаткового доходу. Продаж грошей виступає переважно у формі кредитування, де кредитором є продавець, а позичальником - покупець.

Грошовий ринок характеризується тим, що:

- фінансові активи, які обертаються на ринку, мають високу ліквідність;
- функціонування грошового ринку, як короткострокового сектора фінансового ринку, дозволяє підприємствам вирішувати проблеми щодо збільшення грошових активів для забезпечення поточної платоспроможності або ефективного використання вільних коштів;
- це ринок з найменшим рівнем фінансового ризику;
- має відносно просту систему ціноутворення;
- є важливим об'єктом державного регулювання - держава використовує ресурси ринку для фінансування своїх видатків і покриття бюджетного дефіциту;
- дає змогу здійснювати накопичення, оборот, розподіл і перерозподіл грошового капіталу між сферами національної економіки;
- ціною «товару», що продається і купується, є позичковий процент, який виступає важливим елементом усієї грошово-кредитної політики держави, яка через НБУ визначає та регулює його рівень;
- джерелами ресурсів є кошти, залучені банківською системою; основними позичальниками є фірми, кредитно-фінансові інститути, держава, населення.

Для розуміння сутності грошового ринку важливе значення має визначення його суб'єктів. Виділяють три групи економічних суб'єктів:

а) кредитори - володіють заощадженими тимчасово вільними коштами і здійснюють операції з продажу грошей. Ними стають сімейні господарства (населення), фірми, урядові структури, органи місцевого самоврядування, іноземні фізичні та юридичні особи;

б) позичальники - тимчасово потребують додаткових грошових ресурсів. Ними можуть бути ті ж види економічних суб'єктів, які відносяться до кредиторів, але на перше місце за частотою та обсягом запозичень слід поставити ділові фірми, а потім - урядові структури, сімейні господарства, іноземних громадян;

в) фінансові посередники - це банки, інвестиційні, фінансові та страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні товариства та інші установи, що здійснюють посередницькі операції, беруть участь в операціях з купівлі-продажу фінансових активів ринку, мобілізують і перерозподіляють грошові кошти.

Попит на гроші - це запас грошей, яким економічні суб'єкти прагнуть володіти на певний момент. Попит на гроші - це платоспроможна потреба або сума грошей, яку покупці можуть і мають намір заплатити за необхідні для них товари та послуги. Попит на гроші формується із таких складових:

- попит на гроші як засоби обігу (діловий, операційний або попит на гроші для здійснення угод). Тут можна виділити такі залежності: чим вищий рівень прибутку в суспільстві, тим більше укладається угод і чим вищий рівень цін, тим більше необхідно грошей для укладання угод у межах національної економіки;
- попит на гроші як засоби збереження вартості (попит на гроші як активи, попит на запасну вартість або спекулятивний попит).

Пропозиція грошей - це та кількість грошей, що знаходиться у розпорядженні економічних суб'єктів, яку вони можуть спрямувати в оборот за сприятливих умов. Пропозиція грошей - це загальна кількість грошей, що перебувають в обігу і які об'єднані у грошові агрегати M_1 , M_2 , M_3 .

На грошовому ринку розрізняють кілька видів відсотків: облігаційний, банківський, депозитний, обліковий, міжбанківський тощо (таблиця 5.1).

ВИДИ ВІДСОТКІВ ГРОШОВОГО РИНКУ

Назва відсотка	Його визначення	Значення відсотків
Облігаційний	норма доходу, встановлена за цінними паперами	забезпечує зацікавленість інвесторів у вкладання грошей у цінні папери
Банківський	норма доходу за банківськими операціями	забезпечує банку прибуток
Депозитний	норма доходу, яку виплачують банки своїм клієнтам за їхніми вкладками депозитами	визначає первинну ціну, яку мають гроші на початковому етапі надходження на грошовий ринок
Міжбанківський	норми відсотків, які встановлюють між собою банки при наданні кредитів	визначає облікову політику конкретного банку
Позиковий	норма доходу, яку стягує банк із позичальників за користування позиченими коштами	формує прибуток банку
Обліковий	норма доходу, яку НБУ стягує із комерційних банків за позики, видані під заставу комерційних векселів	є орієнтиром для визначення відсоткових ставок з усіх інших видів операцій на грошовому ринку

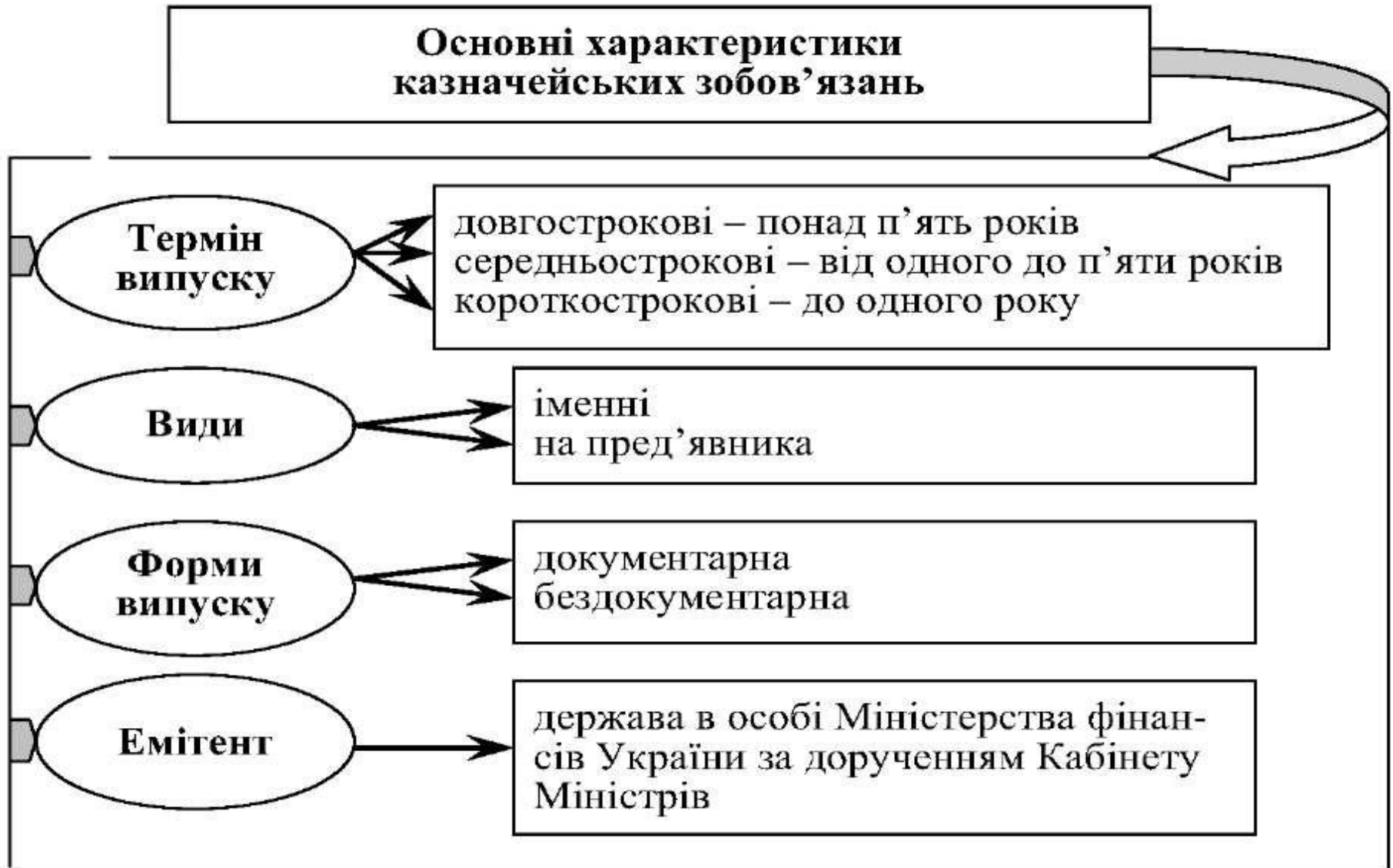
КЛАСИФІКАЦІЯ ГРОШОВОГО РИНКУ

Ознаки класифікації	Сегменти ринку
Вид фінансових інструментів	ринок позичкових зобов'язань ринок цінних паперів ринок валюти
Інституційні ознаки	ринок банківських кредитів ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ
Характер зв'язку між кредиторами та позичальниками	сегмент прямого фінансування сегмент опосередкованого фінансування
Функціональні ознаки	обліковий ринок міжбанківський ринок відкритий ринок

Інструменти грошового ринку. Інструментами грошового ринку є векселі, казначейські зобов'язання, ощадні (депозитні) сертифікати, банківські акцепти та інші грошові сурогати.

Грошові сурогати - це будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, і виготовлені з метою здійснення платежів у господарському обороті.

Основні характеристики казначейських зобов'язань

$$D_{\text{кз}} = \frac{(100 - p)}{p} \times \frac{365}{t} \times 100\%,$$

де $D_{\text{кз}}$ — дохідність казначейського зобов'язання у відсотках річних;
 p — ціна казначейського зобов'язання у відсотках від номіналу;
100 — номінал казначейського зобов'язання у відсотках;
 t — строк до погашення, днів.

Обліковий ринок і його особливості

Обліковий ринок — частина грошового ринку, де короткострокові грошові ресурси перерозподіляються між кредитними інститутами шляхом купівлі-продажу векселів і цінних паперів з терміном погашення, як правило, до одного року.

Інституційна структура облікового ринку включає такі елементи:

- центральний банк (в Україні — Національний банк України);
- комерційні банки;
- спеціальні кредитні інститути, кошти яких формуються за рахунок залучення онкольних кредитів і 7-денних позик банків (під цінні папери).

Велике значення на обліковому ринку мають онкольний та вексельний кредити.

Онкольний кредит (on-call credit) — короткостроковий кредит, який погашається на першу вимогу. Він видається під забезпечення комерційними, казначейськими й іншими вексями, цінними паперами, товарами; погашається позичальником звичайно з попередженням за 2-7 днів.

Вексельний кредит — це банківська операція з урахуванням дисконту векселів і видачі позик до запитання під забезпечення векселів. Дисконт векселів полягає в тому, що банк, придбавши вексель за іменним індосаментом, негайно його оплачує пред'явникові, а платіж отримує тільки з настанням зазначеного у векселі терміну.

Казначейський вексель — один з видів державних цінних паперів, що засвідчує внесення їх власником коштів до бюджету і дає право на одержання фіксованого доходу протягом строку володіння цими паперами. Це короткострокові зобов'язання держави (терміном до 12 місяців). Казначейські векселі випускаються на пред'явника і обертаються на ринку цінних паперів. Випускають їх центральні банки за дорученням Міністерства фінансів (казначейства) за ціною, меншою від номіналу. Казначейські векселі можуть купувати комерційні банки, а також Центральний банк.

Банківський вексель — це вексель, що засвідчує право його власника одержати і безумовне зобов'язання векселедавця сплатити при настанні обумовленого терміну визначену суу грошей особі, яка дала гроші в кредит банку.

Банківський вексель допомагає банкам акумулювати гроші, а векселедержателем - одержати прибуток. Виконує функцію термінового депозиту (від 1 тижня до 1 року) і є засобом накопичення.

Комерційний вексель — вексель, який видається позичальником під заставу товару, вони завжди пов'язані з оплатою реальних товарів чи послуг, коли у покупця тимчасово відсутні кошти.

Найбільш поширеними банківськими операціями з вексями є:

а) видача кредиту за спеціальним позичковим рахунком, забезпеченим векселем.

Спеціальний позичковий рахунок — це рахунок до запитання.

б) інкасування векселів — виконання банком доручення векселетримача при отриманні платежу за векселем при настанні терміну оплати.

в) доміціляція (від лат. *domicilium* — місцеперебування) векся — призначення платником за векселем якої-небудь третьої особи. Вексель, за яким призначено платника, називається доміцільованим векселем.

г) акцепт векселів. Акцепт (лат. *assertus* — прийнятий) векся — це підтвердження платником згоди на оплату за переказним векселем. Він висловлюється словами: «Акцептовано», «Прийнято», «Заплачу», що зроблені на лицьовій стороні векся.

д) авалювання векселів. Аваль (фр. *aval*) векся — гарантія платежу авалістом за траттою або вексельне доручення, що забезпечує платіж за векселем. Таке забезпечення здійснюється третьою особою (авалістом).

е) форфетування — кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі купівлі в експортера векселів, акцептованих імпортером. Здійснюється комерційними банками, а також спеціалізованими інститутами для кредитування експорту;

Ощадний (депозитний) сертифікат — це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на отримання (після закінчення встановленого строку) депозиту та відсотків на нього.

До інструментів облікового ринку відноситься і чек

Міжбанківський ринок — це частина ринку позикових капіталів (грошового ринку), де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних інститутів залучаються і розміщуються банками між собою переважно у формі короткострокових міжбанківських депозитів на короткі терміни.

Найбільш поширені терміни депозитів — 1, 3, 6 місяців, граничні — від одного дня до 2 років.

На практиці використовуються такі основні різновиди міжбанківського кредиту:

- ❑ **овердрафт** за кореспондентськими рахунками: на відповідному рахунку обліковуються суми дебетових (кредитових) залишків на кореспондентських рахунках банків на кінець операційного дня;
- ❑ **овернайт** — надані (отримані) іншим банком; надаються на термін не більше одного операційного дня, використовується для завершення розрахунків поточного дня;
- ❑ **операції РЕПО** — пов'язані з купівлею цінних паперів на певний період з умовою зворотного їх викупу за заздалегідь обумовленою ціною або з умовою безвідкличної гарантії погашення у разі, якщо термін операції РЕПО збігається із терміном погашення цінних паперів.
- ❑ **«короткі гроші»** — короткострокові міжбанківські кредити, що видаються на термін від одного дня до двох тижнів, переважають на кредитному ринку.

Основи організації ринку капіталів

Ринок капіталів — це частина фінансового ринку, де формується попит і пропозиція на середньостроковий та довгостроковий позиковий капітал.

Позиковий капітал — це кошти, віддані в позику під певний відсоток за умови повернення.

Ринок капіталів сприяє:

- зростанню виробництва і збільшенню товарообігу;
- трансформації грошових заощаджень у капіталовкладення;
- відновленню основного капіталу;
- руху капіталів усередині країни.

Джерел залучення коштів ринок капіталів включає:

- ✓ **боргові ринки або ринки кредиту** — за допомогою фінансових інструментів суб'єкти господарювання беруть гроші в борг і використовують їх на свої потреби. Основними фінансовими інструментами на цих ринках є облігації, закладні та векселі, термін обігу яких перевищує 1 рік;
- ✓ **ринки акціонерного капіталу** — за допомогою акцій інвестори мають можливість об'єднати гроші, вкласти їх у певний проект, а прибутки розподіляти пропорційно до вкладених коштів.

Ринок капіталів можна поділити на первинний і вторинний. Первинний ринок виникає при емісії та первинному розміщенні цінних паперів, на якому мобілізуються фінансові ресурси. На вторинному ринку ці ресурси перерозподіляються після продажу їх на первинному ринку.

Основними учасниками цього ринку є:

^ **первинні інвестори**, якими є власники вільних фінансових ресурсів, що мобілізовані банками і перетворені у позиковий капітал;

^ **спеціалізовані посередники** — кредитно-фінансові організації, що здійснюють безпосереднє залучення (акумуляцію) коштів, перетворення їх у позиковий капітал і подальшу тимчасову передачу його позичальникам на зворотній основі за плату у формі відсотків;

^ **позичальники** — юридичні і фізичні особи, а також держава, що відчувають нестачу у фінансових ресурсах і готові заплатити спеціалізованому посереднику за право тимчасового користування ними.

СТРУКТУРА КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Вид установи	Структура	Форма власності
Центральний національний банк	I рівень	державна
Банківська система: — комерційні банки — ощадні банки — інвестиційні банки — іпотечні банки	II рівень	акціонерна
Страхові і пенсійні установи: — страхові компанії — пенсійні фонди	III рівень	акціонерна, кооперативна
Спеціалізовані інститути: — інвестиційні компанії — фінансові компанії — товариства з кредитування житлового будівництва — ломбарди — кредитні спілки	IV рівень	акціонерна, кооперативна